

Svjetlost, Sarajevo, 1975.

U kratkom vremenskom roku evo i treće pesničke knjige za najmlađe iz pera Velimira Miloševića.

Nakon *Zvezdarnice* i *Krilate cvećarnice* sa sigurnošću se mogla očekivati upravo jedna ovakva knjiga (koja je kao i prethodne raspevana, rascvrkutana, sva u požaru plavetnila, sunca, boja, sva u zanosu i oduševljenju koje mogu da izraze samo čisti lirski pesnici kakav Milošević jeste u ukupnosti svoga stvaralačkog čina.

No ta, nazovimo je — lirski literarna osobina često nije kvalitet već kvantitet, često nije punoća već vešto, rečima oblepljena šupljina. Lirski izlivi i zanos ne retko služe da se bujicama plamenih reči zamaskira ispražnjeno poetsko jezgro, odsustvo pesničke suštine.

I u Miloševića ima toga. Utoliko pre ako dečjoj poeziji poklanjamo onu pažnju na koju ona nije bila navikla, a koja je danas neophodna samom činu stvaranja za decu, jer od njega treba da odstrani neliterarno, nepesničko, nestvaralačko, više promućurno angažovanje.

Do pesme za decu Milošević ne dolazi uz veliki napor. Bar ne do izvesnog broja pesama koje zatičemo na stranicama njegovih knjiga. Dovoljan je jedan polazak u svet, jedan susret s cvetom, božurinom, makom, sunčanim zralkom, ružom ili narom, i eto pesme, lahorage, paperjaste, baršunaste, beskrajno plave od neba i zelene od trave, eto pesme u kojoj nebo sanja, zvezde postaju ogledala, u kojoj pevaju slavuji, u kojoj su dva dečija oka — dva vodokoka i tako dalje.

U *Zvezdarnici* je moglo da bude tako, jer je sve tamo ličilo na novo i bilo novo, ali već u trećoj pesničkoj knjizi Milošević podražava sebe, dopisuje se, prepisuje, ponavlja. Činjenica da je gotovo pola ove knjige ispunjeno pesmama iz dve prethodne, jasno govori o tome da je pesniku ponestalo snage da stvara, da pesnički istražuje svet detinjstva, beskrajni prostor promena.

Pa ipak, Milošević je lirik i pesnik i u ovoj zbirci. Nekoliko pesama se izdvaja i priključuje onom broju uspeših iz ranijih knjiga, čineći s njima jedan odista divan, neponovljiv pesnički i lirski svet.

Ove pesme odlikuje blistavost mašte koja nije nešto izdvojeno iz sveta, već je u svetu i u detetu, kao mali motor energije koji pokreće i nosi u beskraj, a omogućava da se prodre i u središte rosne kapljice i na daleku zvezdu. Za Miloševića je sve jedan prostor, ljudski, dečiji, pitom i cvetan, a taj prostor je čaroban i stvaran istovremeno, živ i životvoran, naseljen čistim zajedništvom bilja, životinja, dece, pesnika — bića.

U ovom prostoru jedino je moguć život koji je sav čistota i vedrina. Sva su deca jednaka i ista kao laste. Za svako detinjstvo ima dovoljno krila i plavetnila. Milošević uči dete da mašta i leti, da voli prirodu i njene stanovnike, da se iskreno, do srži, raduje. Ponekad će mladi čitalac njegovih pesama biti zaslepljen tolikom svetlošću i nežnostima, ali Milošević ne ume drugačije, jer su njegova pesnička čula krcata slikama, metaforama i krilaticama, jer je svet koji on gleda velika bajka u koju po svaku cenu, ako ne može kao čovek, bar kao pesnik želi da se useli i nastani. Njegove su pesme otuda bajnoslovne, baš kao i ova naša planeta na kojoj živimo čudesno jezdeći kroz prostore.

Bosanskohercegovačkoj poeziji za decu Milošević je dao nov izraz i novo osećanje, oplemenio je pesničkom veštinom i lakoćom, ali je treću zbirku doveo do neprepoznavanja u krugu dvaju prethodnih.

Dragoljub Jeknić

U MEĐUVREMENU

U TRAGANJU ZA IŠČEZLIM ZAVIČAJEM*

Ne znam kako je bilo pre, ali od kako je proteran iz raja — ako je ikad i bio u njemu — čovek traga za onim divnim krajem u kojem mu je najlepše nebo podarilo život, osmeh i radost i začelo tugu. Niko i nikad nije ostao u zavičaju. Svako i uvek napusti osmeh i zaputi se nekud napred, u novi nezavičaj, vođen začetom tugom, napreduje da u sebi učvrsti tegobe i nađe svoje bolesti. Žuri li u susret neminovnoj starosti i smrti?

Ide netragom onome čega nema, jer je svestan da je veoma teško ne moći vratiti dar darodavcu, a morati ga se osloboditi, baciti ga pred noge onome koji ga i ne primećuje.

O nastanku duše

*Klupko crne
lepljive vune
u grudima se stisne
kao klak
i kad ojuži —
guši.*

Ljudsko biće, kad se rodi, zagrcne se i udahne prvi udah, zastane svojim životom, tren, i ponovo udahne i nastavi da živi.

Taj prvi neizdahnuti udah se smota u grudima, odmah ispod grudne kosti. Tu smotan, kao klupko, čas miruje, čas traži još malo onog prvog, jedinstvenog, nestalog vazduha... jer ono malo biće, još nesvesno da će mu to biti i te kako potrebno, udahne samo malo, pomišlja, ako to može, nadisaće se.

Svoj nemir svako vuče kroz život, duži ili kraći, kao krst. Svega se može osloboditi, osim nemira. Sve može dostići, osim onog što želi duša sklupčana u grudima (ponekad mi se čini da se pomera ispod grudne kosti, treperi, a biva i da čudno peče; kad ispod grudne kosti peče, onda se oko srca ledi, a u grlu se nešto grči, ni udahnuti ni izdahnuti). Ona, sklupčana ispod grudne kosti, teži onamo gde je začeta, teži onome iz čega je nastala.

Duša i čežnja za zavičajem

Kad neka teskoba počne da pritiska onaj deo grudi, onaj centar u kojem se sklupčava i razvija duša, u bezdanoj noći, majednom, iznenada, oseti se da bi lek bio još jedan udah onog prvog vazduha, da bi sve bilo lakše kad bi ojačala veza sa zavičajem... krševitim, dalekim, gladnim.

Nostalgija.

Ponovo i ponovo se traži spasonosni lek kojega nema... vreme ga je odavno pokljucalo... sve je nestalo u nepovrat još samo

Svu noć mojim šupljim telom pljuska privid zavičaja.

Samo pesnici na taj čudesni način u sebi gaje čežnju za zavičajem. Ne za prostorom, ne za ljudima, ne za pejzažem... već za onim vazduhom koji su u prvom udahu udahnuli, koji im je neizdahnut u

grudima sklupčao dušu i ostao da peče i pokreće, da snene noći pretvara u besani beskraj, da dane nemirom bespokojava.

Pesnik, iako svestan da nema nalaženja onoga što je iščezlo, u sebi hrani nadu da će se desiti čudo i da će svojom čežnjom stvoriti nestalo; on je na razmeđi nestalog i onog što neće biti nađeno, traje i samog sebe nadtrajava očekujući ono što je pesniku od tvorca namenjeno... nemir i prebiranje sna i besna, razdvajanje nerazdvojivog, traženje nenalažljivog.

O Gojku Janjuševiću

Rođen je 15. avgusta 1936. godine u Ožrinićima, na rubu Nikšićkog polja u kojem su se zelenile topole, tekla bistrina Zete i Gračanice (koja je bistra pod topolom u ponor ponirala da negde bistrinom i novom lepptom ponovo život daruje).

Kao desetogodišnjak je na kumovim volovskim kolima kad je

*Nebo bilo kao pržina,
s kola sipilo nekakvo seno,
pred očima, unesto ptica,
lepetala ravnica*

poveden iz Ožrinića (kamen mu je tu bio najkamenitiji, nebo nad Ostrogom najmodrije, skorup i krtola hrana najbožanstvenijeg ukusa koji se u drugom ne može naći) u onu daleku ravnicu za koju im je rečeno da je plodna, da hleb daruje iz svakog svog grumena, ravnicu punu velikih belih hlebova i izobilja, ravnicu pored kanala punog bistre vode koja hrani polja itd., a ta

*Zemlja ne beše obećana.
Blatna.
Kuća do kuće od naboja.
Zidovi četiri prsta*

za došljake je u njoj bilo najviše tuge... možda zbog obilja ravnice, nepostojanja gora. A najviše zbog zbijenosti naselja, nedostatka vazduha i oštine koja se spušta sa planinskih visina, iz neba.

U Vrbasu — koji je svojim krajolikom na prvi pogled možda podsećao na napušteni zavičaj (voda kanala, zelenilo topola, modrina neba) — završio je gimnaziju, a u Novom Sadu je diplomirao na Filozofskom fakultetu. Prihvatio je Vojvodinu kao novi zavičaj (a nova majka, nov zavičaj — neka su i bolji od pravih — mogu se prihvatiti samo svesću, srcem i dušom nikad — zato ostaje samo teskoba), i Vojvodina je prihvatila njega (prihvaćeni sin, prihvaćeni podanik, uvek ostaje po strani, ako nema rođenog onda je drag, ali stalno je na putu da bude odgurnut). Ostala je čežnja za Nikšićkim poljem — pa i čitavom Crnom Gorom — onim koje je bilo, ostala je i nikad neće moći da se zadovolji... jer onog Nikšićkog polja više nema.

(Možda postoji i čežnja napuštenog i izmenjenog zavičaja — koji ne može da se prihvati baš kao ni novi — za odlutalim sinom koji nije učestvovao u njegovom menjanju, pa ga ne prihvata. Jer nije bez

razloga Gojko Janjušević dobio prevodilačku nagradu kao predstavnik Crne Gore, nije zalud dobio Trinaestojulsku nagradu pored pisaca koji žive i rade u Crnoj Gori).

Objavio je knjige poezije: *Mravi odlaze neprimetno* 1957. *Greben* 1961. *Očajno sunce* 1964. *Daleka zemlja* 1969. i *Grada o nesanicima* 1975.

Za knjigu *Grada o nesanicima* dobio je Trinaestojulsku nagradu 1976.

Piše i dečju poeziju. Stihovima je ispunio čitav niz slikovnica. Stihovi iz ovih slikovnica su poeziji za decu dali jedan nov i moderan dah.

Prevodi Gojka Janjuševića s makedonskog i slovenačkog su zapaženi i za njih je dobio Počasnu diplomu 1973, za zasluge u prevodenju makedonske i slovenačke književnosti na srpskohrvatski jezik. (Ovo priznanje je dobio kao predstavnik Crne Gore). Za uspešno prevodenje poezije za decu sa slovenačkog na srpskohrvatski nagrađen je nagradom *Sergej Slastikov*.

Pored intenzivnog stvaralaštva — pisanje i prevodenje — Gojko Janjušević je veoma angažovan u književnom životu. Bio je urednik časopisa *Polja*, urednik u *IP Progres* (pripremio je nekoliko vrlo interesantnih knjiga), radio je kao urednik na *RU Radivoj Čirpanov*, a sada je zaposlen u *SIZ* za nauku i kulturu.

Poezija Gojka Janjuševića je prisutna u našem životu, s nama i ona živi svoj život. Svi smo u stalnom kretanju, mnogi imamo iste probleme bezavičajnosti i lutanja u traganju za iščezlim zavičajima — u nekog to liči na tugu za iščezlom mladošću, ali samo liči, bol je to duše koja ne može da se osnaži — koje više ne možemo naći.

Svaki pokušaj vrednovanja poezije Gojka Janjuševića, baš kao i svaki pokušaj vrednovanja poezije, besmislen je... kad se govori o poeziji valja se setiti Njegoševih reči *Pokoljenja djela sude...* najbolja je najdulgovječnija poezija...

Pevanje kao melem

Pesničko iskazivanje Gojka Janjuševića uslovljeno je objektivnim okolnostima u kojima se našao i strukturom njegovog emocionalnog aparata. Svestan nemogućnosti da se vrati u zavičaj, (nemogućnost povratka je apsolutna jer je zavičaj onakav kakav se

može prihvatiti iščezao), a duboko emotivan (možda baš zbog nemanja tog čvrstog oslonca) svaki sukob sa spoljašnjim svetom doživljava kao tešku ličnu krizu i jedini lek nalazi u pevanju koje je pokušaj dostizanja iščezlog zavičaja i povezivanja s onim što jedino može da ojača dušu u njenoj prometejskoj borbi sa silama koje ne vidi, ali koje sve čine da je ugaše.

Uzaludni su pokušaji povratka zavičaju. Njega više nema. Hidroelektrana Gornja Zeta je popila Zetu, poljem teče neka mutna voda koja izvire iz železare... železara je izvor mutne vode, ali siromaštvo Nikšičkog polja pretvara u bogatstvo a čad visokih peći je ubila plavet neba. Ostala je samo pesma.

Kao što niklo još nije našao raj iz kojeg je čovek nekad davno proteran — ako je uopšte bio u njemu, tako ni pesnik neće naći zavičaj za kojim čezne.

Pesniku ostaje samo da iz svoje duše, svoje krvi, iz sebe samog rečima, tim jedinim blagom koje ima, izgradi zavičaj koji je nestao i da traje u tom svom izgrađenom svetu... jer pesnik je, ipak, tvorac ravan bogovima.

* Zapis povodom knjiga Gojka Janjuševića *Daleka zemlja* i *Grada o nesanicima*.

A. D. Badnjar

»SELJAČKA BUNA 1573« I BESNI SAH Razgovor s Vatroslavom Mimicom*

— Našeg večerašnjeg gosta znate iz raznih prilika, tako da možemo preći na razgovor bez opširnog prethodnog predstavljanja. Podsetimo se da je Vatroslav Mimica filmski radnik koji se ogledao u gotovo svim oblicima kinematografskog stvaralaštva: kao pisac scenarija, kao reditelj gotovo svih vrsta filmova — kratkih dokumentarnih, crtanih, kratkih igranih i celovečernjih igranih. Filmografija njegovih dela veoma je dugačka i ja ću vas podsetiti samo na njegova celovečernja ostvarenja. Iz 1952. godine je njegov film *U oluji*, onda *Jubilej gospodina Ikla* iz 1955, pa iz 1964. *Prometelj s otoka Viševice*, iz 1966. *Ponedeljak ili utorak*, iz 1967. *Kaja, ubit ću te*, iz 1969. *Događaj*, iz 1970. *Hranjenik*, pa iz 1972. *Makedonski deo pakla* i iz 1975. *Seljačka buna 1573*.

U našem večerašnjem razgovoru, kako to biva, verovatno će postojati i ugodne i neugodne pojedinosti. Ispričaću na početku jednu anegdotu kao uvod u razgovor. Ovde, u Novom Sadu, je 1901. jedan bivši diplomata, bivše Kraljevine Srbije, objavio knjigu *Carigradske slike i prilike*. Taj diplomata zvao se Čedomilj Mijatović. Pišući u svojoj knjizi o susretima s turskim sultanom Abdulom Hamidom, opisao je i ovakvu situaciju: dođe Mijatović kod Abdula Hamida da svrši nekakav diplomatski posao, da razgovara o nekom mitropolitu, za čiju je sudbinu Srbija zainteresovana, a Abdulah Hamid priča o ružama. Mijatović navraća priču na mitropolita, a Abdul Hamid ne prestaje da govori o ružama. I tako Hamid priča sat i po — dva, a potom kaže: sad, kad smo se lepo izrazgovarali, nema smisla da naš lepi razgovor kvarimo banalnim diplomatskim poslovima, odgovorimo to za neku drugu priliku. Ima u ovakvom postupku neke mudrosti: zlo treba odgoditi. Ja bih, pak, da zlo odmah na početku svršimo, pa bih Mimici postavio najdirektnije pitanje: u tom dugačkom spisku filmova, ima li dela koje on smatra neuspelim i zbog čega

— Ne znam je li neuspjeh zlo, ne znam da li se umjetnički rad može i treba dijeliti na uspehe i neuspjehe, jer to je dosta često vanjska stvar. Umjetnički rad, po meni, je u prvom redu ne rad nad sobom

samim, nego borba sa sobom samim i prevazilaženje mnogih stvari u sebi samom. I ukoliko rad u čovjeku znači koraćanje naprijed i otkrivanje novih prostora, onda je to već jedno potvrđivanje. Pa ako bih mehanički ocjenio taj moj pređeni put, onda bih mogao kazati da su to, recimo, moji prvi igrani filmovi, to su ona dva koje ste pomenuli na početku: *U oluji* i *Jubilej gospodina Ikla*. Krenuo sam s igranim filmovima, potom prešao na kratke, pretežno kratke crtane filmove, i onda se opet vratio igranom filmu. Ovi prvi filmovi su, možda, na neki način najmanje autentično moji. To su bili filmovi u kojima sam ja više, možda, imitirao pravljenje filma. Pripadam onoj generaciji koja je učestvovala u narodnooslobodilačkoj borbi, koja je prema tome i sama proživljavala jednu svoju vlastitu revoluciju, i ja sam spoznao u jednom trenutku da, recimo, jedan tip konvencionalnog filma, filma rađenog po nekim kanonima i principima kakove smo naslijedili iz vremena prije rata, nije nešto što bi adekvatno mom životnom iskustvu i mom osećanju života pa sam privremeno napustio igrani film. Da li je to zlo ili ne? Možda je upravo spoznaja o tome da ne treba tako raditi bila dragocenija nego nešto što bi kasnije mogli nazvati uspjehom. Možda je to bio čak i veći uspjeh.

— Primajući Nobelovu nagradu, Andrić je, u onom pozdravnom govoru, koji drže svi nobelovci literature, govorio o jednoj zanimljivoj tezi. Uporedio je pisanje s poslom Šeherezade, pa veli otprilike ovo: da pisac piše ne bi li svojim pisanjem odagnao zle misli od tirana i tirane na neki način prevratio na pravi put. Dakako, Andrić to mnogo lepše formuliše. Da li u vašim filmovima ima ideje te vrste?

— Tirane ne treba samo mrziti intimno u sebi, treba ih javno mrziti. Tu mržnju treba javno iskazivati i mislim da je sastavni dio umjetničkog bića otpor i borba. Naravno, ne navno shvaćeno, možda čak ni racionalno rastumačeno tako, ali negdje je to uistinu borba. Međutim, ne bi bilo loše govoriti o tome šta je to tiranin, šta su to tirani. Imamo tirane u socijalnom smislu riječi, u ljudskim dodirima, i oni su možda jedno prvo iskazivanje tiranstva uopće, koje nas mobilizira i aktivizira da se protiv njega borimo. Ali kad spominjete Šeherezadu, ja se sjećam ove predivne metafore Andrićeve, a razmišljam o jednom: kojeg je tiranina Šeherezada htjela prevariti? Ona je pričala, ona je svaku noć pričala, ona je bila jedna od mnogobrojnih žena u haremu, a njezin muž, sultan, osudio ju je na smrt. Sad, šta je tu bitno? Da li tiranin koji ju je osudio, ili smrt sama? Nije li Šeherezada, pričajući svoje priče, u stvari odlagala susret s najvećom tirankom, sa smrću?

— Pomenuli smo reč: pričanje. Pričanje je, sećam se jedne opaske Pratorinijeve, u stvari iznošenje sećanja, a sećanje, opet veli Pratorini, počinje tamo gde prestaje detinjstvo. Gde prestaje vaše detinjstvo, a počinje sećanje i posebno: gde počinje vaše filmsko sećanje?

— Jako je kompleksno pitanje. Mislim da mi djetinjstvo nije nikad prestalo i možda se zbog toga bavim ovako neozbiljnim poslom kao što je film. Dakle, možda još uvijek imam nešto djetinjasto u sebi. A kad je počelo sećanje? Ja sam, sad ste me vratili negdje u djetinjstvo, ja sam bio dosta povučeno, mirno djetje, čak i šutljivo. Roditelji su mi kazali da sam progovorio negdje u trećoj godini...

— Kao Dušan Matić! Pa zato sad ne može da se zaustavi...

— Ja se iz najranijeg djetinjstva sjećam slika. Pričanje... Gledajte, u gimnaziji smo učili da je rečenica misao izražena riječima. Ja bih rekao da je rečenica misao osiromašena riječima. Ja mislim da mi ne mislimo riječima, mislim da mislimo slikama. Suvremeni psiholozi prave eksperimente, neke od njih sam zapazio,

velika glava, 1972.